

Psychological analysis of the main characters of Mr. Asrari's The Press World play from the perspective of the five-factor model (FFM) of Robert McCrae and Paul Costa

Afruz Keshavarz^{*}, Mohammad Reza Sharifzadeh^{}**

Seyed Mostafa Mokhtabad Amrei^{*}**

Abstract

In this article, an attempt is made to analyze and psychologically examine the main characters of the play Mr. Asrari's Press World by Bahram Bayzaei from the perspective of the Five Factor Model (FFM) of Robert McCrae and Paul Costa. Modir and Shirzad are the two main characters of the play, whose story revolves around their actions and speech. The approach of trait psychology believes that by knowing and examining people's personality traits, their behavior can be predicted. One of the important theorists in trait psychology are Robert McCrae and Paul Costa. They identified five main factors of neuroticism, extraversion, openness to experience, agreeableness and conscientiousness for the trait. The purpose of this article is to answer these questions, how to analyze the characters of Modir and Shirzad with the Five Factor Model (FFM) of personality, and also how the sub-traits of the five main traits are shown in the formation of the two mentioned characters. This article analyzes the characters by describing the personality questionnaire of Robert McCrae and Paul Costa, as well as by examining and studying the dialogues and actions in the text of the play. The method of collecting library information is to review and read the text of the play. The method

^{*} PhD candidate of art research, Central Tehran branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran,
afruzkeshavarz@yahoo.com

^{**} Professor of Art Department, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, (Corresponding
Author), moh.sharifzade@iauctb.ac.ir

^{***} Professor of Dramatic Literature, Faculty of Arts, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran,
mokhtabm@modares.ac.ir

Date received: 13/10/2024, Date of acceptance: 15/02/2025

used in this research is the descriptive-analytical method in which the selected characters have been examined and analyzed according to their coordination and overlap with the mentioned psychological theory. The results show that the Modir is not neurotic in factor N (neuroticism). In factor E (extraversion), it is extroverted. In factor O (openness), he is dogmatic and bigoted. It is not consistent in factor A (agreeableness). In factor C (conscientiousness) he is conscientious. The character of Shirzad in factor N (neuroticism) is neurotic. In factor E (extroversion), it is introverted. It is experiential in the O factor (openness). It is consistent in factor A (agreeableness). In factor C (conscientiousness) he is conscientious.

Keywords: Psychological analysis, five-factor model (FFM), Robert McCrae, Paul Costa, character, Mr. Asrari's press world play.

Introduction

Dramatic characters are responsible for conveying the story message. They use different masks in different situations and advance the story by using actions, conflicts and dialogues. Dramatic characters live in the world of the play similar to real people and have human traits and characteristics. Therefore, they can be tested with the criterion of personality psychology. Because they are taken from the real world with human characteristics. The purpose of personality psychology is a kind of personality decoding that places a person as a whole in his biological context and social environment and studies it. Therefore, personality psychology seeks to understand how people differ from each other and predict how each person will respond and behave in a given situation.

Materials & methods

The method used in this research is the descriptive-analytical method, firstly, the five-factor theory (FFM) of Robert McCrea and Paul Costa was studied and analyzed, and then the characters of Modir and Shirzad were selected from the the Press World of Mr. Asrari play by Bahram Beyzaei, and analyzed according to the mentioned psychological theory. Data collection and information collection method is based on reading the text of the play in a comparative manner.

Discussion & Result

This research seeks to express the importance of the relationship between trait psychology and dramatic literature by analyzing the characters created in the Press

213 Abstract

World of Mr. Asrari play by Bahram Beyzaei, and examines the necessity of an interdisciplinary relationship between dramatic literature and trait psychology from the perspective of the Five Factor Model (FFM) of Robert McCrea and Paul Costa's personality as an important case. Because in most of the plays, the characters remain on the surface and the psychological aspects of the attribute are weak in them. If using this psychological aid can help in creating characters and finally increase the attractiveness of the work. Also, knowing the relationship between these two categories helps to understand and analyze the works that were created with this intellectual background.

Conclusion

The results show that the Modir is not neurotic in factor N (neuroticism). In factor E (extraversion), it is extroverted. In factor O (openness), he is dogmatic and bigoted. It is not consistent in factor A (agreeableness). In factor C (conscientiousness) he is conscientious. The character of Shirzad in factor N (neuroticism) is neurotic. In factor E (extroversion), it is introverted. It is experiential in the O factor (openness). It is consistent in factor A (agreeableness). In factor C (conscientiousness) he is conscientious. Therefore, it can be said that Bahram Beyzaei has been able to create diverse characters with deep psychological layers in the context of the story of the play by creating characters according to the sub-traits of the five main traits of Robert McCrea and Paul Costa, and thus make the action of the story attractive. This type of psychological look at the text leads to a deep understanding of the characters and as a result justifies their actions and behavior. Based on the in-depth analysis and creation of characters according to the sub-traits of the five main traits, it can be concluded that generally people with the traits of extroversion, conscientiousness, mental health, incompatibility and prejudice, when they are placed in the position of management, can manage the collection better. However, in contrast to people whose traits of neuroticism, introversion, experience, adaptability, and conscientiousness are more pronounced, they are generally placed in a subordinate position, in such a way that they may not even be able to defend their rights. What Beyzaei has shown in these characters is the confrontation between the two forces of power-weakness and domineering-dominant. These two forces appear in the characters of Modir and Shirzad. The deeper this contrast and difference is, the more the conflict between the central character and the opposite character increases and adds to the charm of the story. The character of the Modir is very powerful and completely dominates the other employees. Because he is not neurotic, he has the power to act and, of course, higher self-esteem. On the other

hand, because he is a fanatic, he does not pay attention to his other subordinates and only thinks about the fame and progress of the magazine. Because if he was going to be compatible, he should have paid attention to the demands of the employees and claimed Shirzad's right from Jahangir. In front of the Modir is the character of Shirzad. He is weak and timid and has no self-confidence. He is neurotic and depressed, and that is why he acts poorly in front of the Modir and Jahangir. This model of people are generally not placed in the position of management, but on the contrary, they adapt to the environment, even though it is unfair. They are dominated and abused in some way.

Bibliography

- Adlparvar Leila, Falahatkah Farhad (2018). Robert McCrae and Paul Costa's five-factor model of personality in the book of history of Bayhaghi. *Scientific research quarterly of Persian language and literature*. Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Sanandaj branch. 41(11). (183-158). [In Persian]
- Aghayousefi Alireza, Mustafaei Ali, Zare Hossein, Imanifar Hamidreza (2014). Relationship of prosocial behavior and desirable social tendencies in women with Costa and McCrea's five personality factors. *Women and society scientific research quarterly*. 2(6). (67-84). [In Persian]
- Armer Alan (1383), *Writing the screenplay: TV and film*, Abbas Akbari, Tehran, Soore mehr. [In Persian]
- Atashzar Alireza (2018). Reflection of the theory of five factors in the personality of Shams Tabrizi. *New achievements in humanities studies*. 14(2) (133-99). [In Persian]
- El Bahri N., Itahriouan Z., Abtoy A., Belhaouari S. Brahim (2023). Using convolutional neural networks to detect learner's personality based on the Five Factor Model. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. Volume 5, (1-24). <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100163>
- Erevik Eilin K., Vedaa Øystein, Pallesen Ståle, Hysing Mari, Sivertsen Børge (2023). The five-factor model's personality traits and social and emotional loneliness: Two large-scale studies among Norwegian students. *Personality and Individual Differences*. Volume 207, (1-10). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2023.112115>
- Esslin Martin (1382), *The field of drama: How the signs of drama create meaning on stage and screen*, Mohammad Shahba, Tehran, Hermes. [In Persian]
- Blacker Irvin R. (1389), *Elements of screenwriting: A guide for film and television*, Mohammad Gozarabadi, Tehran, Hermes. [In Persian]
- Beyzaie Bahram (1399), *Mr. Asrari's The Press World*, Tehran, Roshangaran. [In Persian]
- Pervin Lawrence A. (1374), *Personality: Theory and research*, Mohammadjafar Javadi, Parvin Kadivar, Tehran, Rasa. [In Persian]
- Keshavarzi Ardeshir (1389). *Script writing for animation*. Second edition. Tehran, Seda va sima. [In Persian]

215 Abstract

- Khodayarifard Mohammad, Hasanirad Marjan, Abedini Yasaman (1399), Personality psychology, Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Krahe Barbara (1992). Personality and social psychology: towards a synthesis. London [u.a.] : Sage, 1992. - VIII, 278 S., ISBN 0-8039-8724-2.
- Ross Alan O. (1374), Personality: theories and processes, Siavash Jamalfar, Tehran, Ravan. [In Persian]
- Rickman Richard (1387), Theories of personality, Mehrdad Firoozbakht, Tehran, Arasbaran. [In Persian]
- Zarrinkoob Abdolhossein (1387), Aristotle and poetics, Tehran, Amirkabir. [In Persian]
- Shamloo saeid (1390), Schools and theories in personality psychology (with revisions and additions), Tehran, Roshd. [In Persian]
- Schultz Duane P., Schultz Sydney Ellen (1401), Theories of personality, Yahya Seyedmohammadi, Tehran, Virayesh. [In Persian]
- Farjami Azam (1392), Investigation of character in religious historical films, Tehran, Islamic Research Center of Seda va Sima. [In Persian]
- Qaderi Nasrollah (1386), Anatomy of a drum structure, Tehran, Neyestan. [In Persian]
- Qaderi Nasrollah, Dolatabadi gholamhossein, Barsghian Araz (1398), Playwriting, Tehran, Yekshanbe. [In Persian]
- Karimi yusef (1390), personality psychology, Tehran, Virayesh. [In Persian]
- Ganji Hamze, Ganji Mehdi (1391), Theories of personality, Tehran, Savalan. [In Persian]
- Letvin David, Stockdale joe, Stockdale Robin (1391), The architecture of drama, Pedram Laalbakhsh, Aboozar Motesakeri, Tehran, Afraz. [In Persian]
- Malouff John M., Thorsteinsson Einar B., Schutte Nicola S., Bhullar Navjot, Rooke Sally E. (2010). The Five-Factor Model of personality and relationship satisfaction of intimate partners: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*. Volume 44, Issue 1, (124-127). <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.09.004>
- Murphy Sara A., Fisher Peter A., Robie Chet (2020). International Comparison of Gender Differences in the Five Factor Model of Personality: An Investigation Across 105 Countries. *Journal of Research in Personality*. Volume 90, (1-69). <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.104047>
- Nazerzade Kermani Farhad (1383), An introduction to dramaturgy, Tehran, Samt. [In Persian]
- Susan Hayward (1386), Cinema Studies: The Key Concepts, Fattah Mohammadi, Zangan, Hezare Sevom. [In Persian]
- Sutin Angelina R., Aschwanden Damaris, Stephan Yannick, Terracciano Antonio (2020). Five Factor Model personality traits and subjective cognitive failures. *Personality and Individual Differences*. Volume 155, (1-7). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109741>
- Vazire, Simine. (2014). Personality a six-day unit lesson plan for high school psychology teachers. Developed and produced by the teachers of psychology in secondary schools (TOPSS) of the american psychological association, december 2014.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری از منظر مدل پنج‌عاملی شخصیت (FFM) رابرت مک‌کری و پل کاستا

افروز کشاورز*

محمدرضا شریف‌زاده**، سیدمصطفی مخابراتی امرئی***

چکیده

در این مقاله سعی بر آن است که به تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای مدیر و شیرزاد در نمایشنامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری اثر بهرام بیضایی از منظر مدل پنج‌عاملی (FFM) شخصیت رابرت مک‌کری و پل کاستا پردازد. رابرت مک‌کری و پل کاستا از نظریه‌پردازان مهم در حوزه روان‌شناسی صفت بوده و پنج عامل اصلی روان‌رنجورخویی، برون‌گرایی، گشودگی یا تجربه‌پذیری، خوشایندی و وظیفه‌شناسی را برای صفت مشخص کردند. هدف این مقاله پاسخ به این پرسش‌ها است که چگونه می‌توان کاراکترهای مدیر و شیرزاد را با مدل پنج‌عاملی (FFM) شخصیت تحلیل نمود و همچنین چگونه خرده‌صفات پنج‌صفت اصلی در شکل‌گیری دو کاراکتر مذکور نمودار می‌گردد. این مقاله با توصیف پرسشنامه شخصیت مک‌کری و کاستا و بررسی دیالوگ‌ها و کنش‌ها در متن نمایشنامه، به تحلیل کاراکترها می‌پردازد. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای، مروری و خوانش متن نمایشنامه است. روش به‌کار رفته در این پژوهش، روش توصیفی-تحلیلی است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که کاراکتر مدیر در عامل N (نوروتیسم) روان‌رنجور نیست. در عامل E (برون‌گرایی)، برون‌گرا است.

* دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشکده هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران،
afruzkeshavarz@yahoo.com

** استاد گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران (نویسنده مسئول)،
moh.sharifzade@iauctb.ac.ir

*** استاد ادبیات نمایشی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، mokhtabm@modares.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۷

در عامل O (گشودگی) متعصب است. در عامل A (خوشایندی) سازگار نیست. در عامل C (وجدان کاری) وظیفه‌شناس است. کاراکتر شیرزاد در عامل N (نوروتیسم) روان‌رنجور است. در عامل E (برونگرایی)، درونگرا است. در عامل O (گشودگی) تجربه‌پذیر است. در عامل A (خوشایندی) سازگار است. در عامل C (وجدان کاری) وظیفه‌شناس است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل روانشناسانه، مدل پنج عاملی (FFM)، رابرت مک‌کری، پل کاستا، کاراکتر، نمایشنامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری.

۱. مقدمه

نمایشنامه گونه‌ای ادبی است که نمایشنامه‌نویس داستان را از زبان کاراکترها نقل می‌کند و کاراکترها را بدون مداخله روایت‌گونه و به زعم ارسطو در کتاب فن شعر «در حین حرکت و در حال عمل تصویر می‌نماید» (زرین کوب، ۱۳۸۷: ۱۱۶). ویژگی این نوع ادبیات آن است که در زمان حال و در برابر چشم تماشاگر عرضه شده و اتفاقات و داستان‌های واقعی یا تخیلی را بازسازی می‌کند.

از این رو درام ویژگی یگانه‌ای دارد، زیرا ویژگی‌های شعر روایتی و هنرهای دیداری را در هم می‌آمیزد، یعنی هم بعد زمان دارد و هم بعد مکان. درام روایتی است که به صورت دیداری در آمده، تصویری است که توان حرکت در زمان را به دست آورده است (اسلین، ۱۳۸۲: ۱۹).

بدنه نمایشنامه دارای کلیت واحد و اجزایی تفکیک‌ناپذیر است. طرح (plot) نمایشنامه که در زبان فارسی نیز به «پیرنگ، افسانه مضمون، داستان» (قادری، ۱۳۸۶: ۲۳) ترجمه شده است، حوادث داستان را به گونه‌ای ارائه می‌دهد تا منطقی و بر پایه روابط علت و معلولی جلوه کند. کاراکترهای نمایشی وظیفه انتقال پیام داستانی را بر عهده دارند. آنها در موقعیت‌های متفاوت از نقاب‌های مختلفی استفاده می‌کنند و با استفاده از کنش‌ها، کشمکش‌ها و دیالوگ‌ها داستان را پیش می‌برند. کاراکتر نمایشی که «به واسطه کنش شخصیت خیالی تعیین می‌شود» (لتوین، استاک‌دیل، ۱۳۹۱: ۱۰۰)، به کمک دیالوگ‌هایش، افکار و احساسات و خصوصیات شخصیتی خود را فاش می‌کند و با ارائه اطلاعات به تماشاگر، طرح داستان را به نمایش درمی‌آورد. (آرمر، ۱۳۸۳: ۱۰۹) گفتگوهای کاراکتر، آشکارکننده شخصیت او هستند و پیرنگ را پیش می‌برند. همچنین از گفتگو برای معرفی و تشریح حوادث و انگیزه‌های مؤثر در سیر داستان استفاده می‌شود (بلکر، ۱۳۸۹: ۴۵-۴۳). کاراکتر دارای چهار عامل اساسی «وراثت،

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامه .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۱۹

محیط، غریزه و فطرت» (قادری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۱۳) است که تأثیرات عمیق و پایداری در شکل‌گیری آنها دارد. مهمترین وظیفه اثر نمایشی بر عهده کاراکتر اصلی (Main character) است. کاراکترهای اصلی که «عمیقاً با وقایع نمایش درگیر می‌شوند» (مکی، ۱۳۸۳: ۹۳)، شالوده‌آسای درام بوده و دیدگاهی مستقل و مخصوص به خود دارند و «روح و دستگاه اعصاب داستان را تشکیل می‌دهد» (کشاورزی، ۱۳۸۹: ۱۳).

کاراکترهای نمایشی مشابه انسان‌های واقعی در جهان داستان نمایشنامه زیست می‌کنند و دارای خصایل و ویژگی‌های انسانی هستند. از این رو می‌توان آنها را با معیار روانشناسی شخصیت محک زد. چرا که آنها برگرفته از دنیای واقعی با صفات انسانی هستند. هدف روانشناسی شخصیت، نوعی کدگشایی از شخصیت است که یک فرد را به عنوان یک کل در بافت زیستی و محیط اجتماعی‌اش قرار داده و آن را مطالعه می‌کند. این بدان معنا است که روانشناسی شخصیت به دنبال دریافت آن است که «چگونه افراد به نحو معنی‌داری با یکدیگر متفاوتند، تا آنجا که می‌توانیم بفهمیم و پیش‌بینی کنیم که هر فرد چگونه به یک موقعیت معین پاسخ خواهد داد و رفتار خواهد کرد» (مورف، ایدوک، ۱۳۹۱: ۱۱). رویکرد روانشناسی شخصیت، شناخت گرایش‌های فردیت یافته پایدار در اشخاص است که سبب ایجاد تفاوت میان افراد شده، به نحوی که هر کدام از آنها در موقعیت‌های مختلف، پاسخ‌های متفاوتی می‌دهند. روانشناسی شخصیت از بدو ظهور با دو حیطه متفاوت ولی مرتبط با هم مواجه بود که بدین صورت مطرح می‌شوند: «(۱) مطالعه تفاوت‌های بین فردی یا ابعاد و ویژگی‌هایی که افراد را از یکدیگر متمایز می‌کند. (۲) مطالعه انفرادی فرد به عنوان یک کل منحصر به فرد، واحد و منسجم» (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۹، ۱۴).

شخصیت عبارت است از

مجموعه غرایز و تمایلات و صفات و عادات فردی؛ یعنی مجموعه کیفیات مادی و معنوی و اخلاقی که فرآیند عمل مشترک طبیعت انسانی و اختصاصات موروثی و طبیعت اکتسابی است و در کردار و رفتار و گفتار و افکار فرد جلوه می‌کند و وی را از دیگر افراد متمایز می‌سازند (فرجامی، ۱۳۹۲: ۱۵).

روانشناسان شخصیت به دنبال آن هستند که در میان انسان‌ها موارد مشترکی را پیدا کنند. تمامی انسان‌ها به شخصه منحصر به فرد هستند اما وجود شباهت‌هایی میان آنها، روانشناسان را ترقیب می‌کند که به دنبال یافتن الگوهای رفتاری بر پایه شباهت‌های موجود باشند. آنها «به

کلیت انسان می‌پردازند. بنابراین روابط پیچیده میان جنبه‌های مختلف کنش انسان، از جمله یادگیری، ادراک و انگیزش را بررسی می‌کنند» (پروین، ۱۳۷۴: ۵).

شخصیت یکی از اساسی‌ترین موضوعات در علم روانشناسی است. زیرا که محور اساسی در زمینه‌هایی چون یادگیری، انگیزه، هوش، ادراک و تفکر، عواطف و احساسات است. در واقع شخصیت مانند ظرفی است که تمام پدیده‌های روانشناختی در آن جای می‌گیرد. در تعریف لغوی شخصیت آمده است که

لغت شخصیت که در زبان لاتین پرسونالیت (personalite) و در زبان آنگلوساکسون پرسونالیتی (personality) خوانده می‌شود، ریشه در کلمه لاتین پرسونا (persona) دارد. این کلمه به نقاب یا ماسکی گفته می‌شد که در یونان قدیم بازیگران تئاتر به صورت خود می‌زدند (شاملو، ۱۳۹۰: ۱۵).

شخصیت یک مفهوم انتزاعی است و نظریه‌پردازان تعاریف متفاوتی از شخصیت ارائه داده‌اند. اما اکثریت آنها با این موضوع که «شخصیت ترکیبی از اعمال، افکار، هیجانات و انگیزش‌های فرد است» (راس، ۱۳۸۶: ۱۳)، توافق نظر دارند. می‌توان گفت که یکی از شاخه‌های مرتبط با هنر ادبیات نمایشی، نظریه‌های مربوط به روانشناسی صفت است. این نظریات که به مطالعه بالینی و تحلیل رفتاری علمی و آزمایشگاهی شخصیت انسان‌ها می‌پردازد، به قاعده‌ای کلی و دسته‌بندی مشخص از صفات انسانی دست می‌یابد.

۱.۱ اهداف پژوهش

این پژوهش به دنبال آن است که اهمیت ارتباط میان روانشناسی صفت و ادبیات نمایشی را با تحلیل کاراکترهای خلق شده در نمایشنامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری اثر بهرام بیضایی، بیان نموده و ضرورت وجود ارتباط میان رشته‌ای ادبیات نمایشی و روانشناسی صفت از منظر مدل پنج عاملی (FFM) شخصیت رابرت مک‌گری و پل کاسترا را به عنوان یک مورد مهم، مورد بررسی قرار دهد. چرا که در اکثر آثار نمایشی، کاراکترها در سطح باقی می‌مانند و جنبه‌های روانشناسانی صفتی در آن‌ها کمرنگ است. در صورتی که بهره‌گیری از این دستمایه روانشناسی می‌تواند در خلق کاراکترها کمک کند و در نهایت بر جذابیت اثر افزوده گردد. همچنین شناخت ارتباط میان این دو مقوله، به درک و تحلیل آثاری که با این پیش‌زمینه فکری خلق شدند نیز کمک شایانی می‌نماید.

۲.۱ پیشینه پژوهش

تاکنون در زمینه نقد روان‌شناسانه نظریه پنج‌عاملی (FFM) شخصیت رابرت مک‌کری و پل کاستا و استفاده از آن در تحلیل شخصیت‌های نمایش‌نامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری، پژوهشی انجام نشده است. پژوهش‌های انجام شده دو دسته می‌باشند: دسته اول کاملاً تخصصی و در حوزه درمانی روان‌شناسی هستند که به بررسی نظریه صفت در جامعه آماری انسانی واقعی می‌پردازند که در این مقاله نمی‌گنجد و در صورت لزوم، و فقط در بخش تعاریف و چارچوب نظری مقاله به آن‌ها ارجاع داده می‌شود. به عنوان مثال مقاله‌های «رابطه‌ای رفتار جامعه‌پسندی و گرایش‌های مطلوب اجتماعی در زنان با پنج عامل شخصیتی کاستا و مک‌کری» (آقایوسفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۷)، «ارزیابی مدل علی خرد بر اساس پنج عامل بزرگ شخصیت با نقش واسطه‌ای نیازهای بنیادین روان‌شناختی در دانشجویان» (کوچکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۹) و «تعیین روابط ساده و چندگانه ویژگی‌های پنج عامل شخصیت با نگرش‌های سه‌گانه شغلی در کارکنان» (شکرشکن و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۴) از این دست می‌باشند. دسته دوم به بررسی موردی نظریه شخصیت در رمان و ادبیات داستانی می‌پردازند که به عنوان مثال مقاله‌های «مدل پنج عامل شخصیت رابرت مک‌کری و پل کاستا در کتاب تاریخ بیهقی» (عدل‌پرور، فلاح‌خواه، ۱۳۹۸: ۱۵۸) و «بازتاب نظریه صفت پنج‌عاملی در شخصیت شمس تبریزی» (آتش‌زر، ۱۳۹۸: ۹۹) از این دست مقالات هستند. لذا پژوهش و بررسی نظریه پنج‌عاملی (FFM) شخصیت رابرت مک‌کری و پل کاستا در حیطی ادبیات نمایشی از جمله تحلیل برای بازیگری و کارگردانی و ادراک و نگارش متن نمایشی و همچنین خلق کاراکتر ضرورت و اهمیت می‌یابد.

۳.۱ روش‌شناسی پژوهش

روش به‌کار رفته در این پژوهش، روش توصیفی-تحلیلی است که در ابتدا نظریه پنج‌عاملی (FFM) شخصیت رابرت مک‌کری و پل کاستا مطالعه و بررسی شده و سپس شخصیت‌های مدیر و شیرزاد از نمایش‌نامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری بهرام بیضایی انتخاب و مطابق با نظریه روان‌شناختی مذکور، واکاوی و تحلیل شده‌اند. گردآوری داده‌ها و روش جمع‌آوری اطلاعات بر اساس خوانش متن نمایش‌نامه و به صورت کتابخانه‌ای، مروری و تطبیقی است.

۴.۱ پرسش‌های پژوهش

چگونه می‌توان کاراکترهای مدیر و شیرزاد را با مدل پنج عاملی (FFM) شخصیت تحلیل نمود؟

چگونه خرده صفات پنج صفت اصلی در شکل‌گیری دو کاراکتر مدیر و شیرزاد در نمایشنامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری نمودار می‌گردد؟

۲. چارچوب نظری

یکی از مهم‌ترین مفاهیم در روانشناسی شخصیت مفهوم صفت است و این نظریه که شخصیت و رفتار انسان نتیجه مجموعه‌ای از صفات (traits) مختلف است، از زمان قدیم وجود داشته و به دوران بقراط باز می‌گردد. مفهوم صفت، به «الگوهای به هم مرتبطی از رفتارها اشاره دارد که بیانگر سبک و روش فرد برای برخورد با دنیای اطراف هستند» (خدایاری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۳). صفت، همان ویژگی شخصی متمایز کننده است و در زندگی روزمره برای توصیف شخصیت افراد از همین مفهوم استفاده می‌شود. به گونه‌ای که برای آنکه بگوییم یک نفر چگونه است، ویژگی‌های بارز او را نام می‌بریم. در دوره روانشناسی نوین، دو گروه از نظریه‌پردازان به روانشناسی صفت شخصیت پرداخته‌اند. دسته اول با روش کلینیکی به نظریه‌پردازی درباره صفات می‌پردازند و دسته دیگر روش‌های آزمایشی و آماری را اساس دستیابی به صفات می‌دانند. در واقع رویکرد نظریه صفت معتقد است که با شناخت صفات شخصیت و بررسی آنها می‌توان رفتار افراد را پیش‌بینی نمود که «یک فرد خاص در یک موقعیت ویژه چگونه عمل خواهد کرد» (همان: ۲۳). بنابراین روانشناسی صفت پیشرفت مهمی در حوزه روانشناسی شخصیت محسوب می‌شود.

از مهم‌ترین نظریه‌پردازان روانشناسی صفت، رابرت مک‌کری (Robert McCrae) (-۱۹۴۹) و پل کاستا (Paul Costa) (-۱۹۴۲) هستند. پیش از آنها نظریه شانزده عاملی شخصیت (16PF) توسط ریموند کتل (Raymond Cattell) و نظریه شخصیت سه عاملی (E-N-P) هانس آیزنک (Hans Eysenck) مطرح شده بود. ریموند کتل و هانس آیزنک صفات شخصیت را معرفی کردند که از نظر تعداد متفاوت بودند. برخی از پژوهشگران معتقدند که آیزنک تعداد کمی و کتل تعداد بسیار زیادی از عوامل را مشخص کرده است. اما در نظریه جدیدتر، مک‌کری و کاستا به پنج عامل کلی شخصیت اشاره می‌کنند. آنها پنج عامل اصلی را برای صفت مشخص

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامه .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۲۳

کردند که عبارتند از: «روان‌رنجورخویی (neuroticism)، برونگرایی (extraversion)، گشودگی یا تجربه‌پذیری (openness)، خوشایندی (agreeableness)، وظیفه‌شناسی (conscientiousness)» (شولتز، ۱۴۰۱، ۳۶۹) و این فعالیت به مدل پنج عاملی (FFM) مخفف عبارت (Five factor model) منجر می‌شود.

مک‌کری و کاستا یک ابزار سنجشی عینی طراحی کردند که ابعاد شخصیتی بیگ فایو را اندازه‌گیری می‌کند. آخرین نسخه ابزار سنجشی آنها NEO-PI-R مخفف عبارت (Revised NEO Personality Inventory) نام دارد که در سال ۲۰۱۰ به روز شده است. آنها «پنج صفت اصلی را superfactor نامیده‌اند و برای هر یک از آنها شش خرده صفت تعیین کرده‌اند» (گنجی، ۱۳۹۱: ۴۴۸). (جدول ۱)

جدول ۱. خرده صفات پنج صفت اصلی

neuroticism نوروتیسم	extraversion برونگرایی	openness باز بودن	agreeableness سازگاری (مدارا)	conscientiousness وجدان کاری
اضطراب	خون‌گرمی	خیال‌پردازی	اعتماد	کفایت
خشم و خصومت	انس اجتماعی	هنردوستی	روراستی	نظم
افسردگی	قاطعیت	احساسات	ایثار	وظیفه‌شناسی
خجالت	فعالیت	اعمال	کنار آمدن	موفقیت‌جویی
بی‌فکر عمل کردن	هیجان‌طلبی	افکار	فروتنی	انضباط شخصی
زودرنجی	هیجانان‌مثبت	ارزش‌ها	آرام بودن	فکر قبل از عمل

(گنجی، ۱۳۹۱: ۴۴۸)

در توضیح مدل پنج عاملی می‌توان گفت که مدل پنج عاملی (FFM) تفسیر پنج صفت بزرگ است. که بر طبق آن ساختار شخصیت بر مبنای پنج طبقه‌بندی وسیع توصیف می‌شود که هر کدام از آنها صفات مشخص‌تری را شامل می‌شوند. بنابراین مطابق این نظریه می‌توان افراد را از روی نمرات به دست آمده آنها در مجموعه صفات اصلی و صفات زیر مجموعه‌ای، توصیف نمود.

منظور از نوروتیسم، «روان‌رنجوری، ترس و نگرانی شدید، عدم تعادل روانی؛ متضاد سلامت روانی و تعادل هیجانی» (همان: ۴۴۴) است. روان‌رنجوری تمایل به تجربه انواع احساسات ناراحت‌کننده است. این شامل ویژگی‌هایی مانند

اضطراب و شک به خود، تکانشگری، عصبانیت و خصومت است. افراد دارای روان‌رنجورخویی بالا تمایل دارند که احساسات مکرر و شدیداً ناراحت‌کننده را تجربه کنند. آنها همچنین هوشیارتر هستند و از خطرات مانند مشکلات سلامتی آگاه می‌باشند. افرادی که روان‌رنجوری کمی دارند، نسبتاً آرام هستند، به راحتی ناراحت نمی‌شوند و در برابر استرس کمتر آسیب‌پذیر هستند، اما ممکن است علائم هشدار دهنده مهم را نیز از دست بدهند (Vazire, 2014: 29).

منظور از برونگرایی، «سرزندگی و اعتماد به نفس برای لذت بردن از معاشرت با دیگران؛ متضاد درونگرایی، دل‌مردگی و عدم اعتماد به نفس» (گنجی، ۱۳۹۱: ۴۴۴) است. برونگرایی شامل ویژگی‌هایی مانند «پرحرفی، معاشرت، جرأت‌ورزی، رفاقت، اشتیاق و هیجان است. اما درونگرایی شامل ویژگی‌های متضادی است. افرادی که برونگرایی کمی دارند معمولاً محتاط و ساکت هستند و تکانشی نیستند» (Vazire, 2014: 29).

منظور از گشودگی «باز بودن به روی تجربه‌های جدید، سعه صدر، صداقت داشتن، پنهان نکردن اطلاعات یا احساسات، توانایی فکر کردن درباره عقاید متفاوت، پذیرفتن آنها، یا گوش دادن به دیگران و حرف‌های جدید؛ متضاد دگم و متعصب بودن» (گنجی، ۱۳۹۱: ۴۴۴) است. گشودگی به تجربه گسترده‌ترین عامل است. این شامل ویژگی‌هایی مانند

خلاقیت، قدردانی از هنر، کنجکاوی، و غیرمتعارف بودن است. افرادی که تمایل زیادی به تجربه دارند، دوست دارند چیزهای جدید را امتحان کنند. آنها همچنین دوست دارند به چیزهای مختلف فکر کنند و با ایده‌ها بازی کنند. افرادی که صراحت کمتری دارند، ترجیح می‌دهند به یک روال عادی پایبند باشند. آنها بیشتر متعارف هستند و به جای تغییر ارزش، ثبات دارند (Vazire, 2014: 30).

منظور از خوشایندی، «دلنشین، خوش اخلاق، دوست‌داشتنی، مهربان، خوب، آرام و سربه‌زیر بودن، مداراجویی، کنار آمدن و همکاری کردن با دیگران؛ متضاد با تک‌روی و بداخلاق بودن» (گنجی، ۱۳۹۱: ۴۴۵) است. توافق‌پذیری شامل ویژگی‌هایی مانند

تمایل به همکاری، دوستانه و دلسوز بودن است. افرادی که در سطح بسیار بالایی از توافق قرار دارند، ممکن است راحت‌تر با خواسته‌های دیگران مطابقت داشته باشند و به عدم تقابل تمایل دارند. افراد کم توافق، سرسخت و صاحب نظر هستند. آنها می‌توانند سرد باشند، اما در مواجهه با مخالفت‌ها و برای دفاع از آنچه که فکر می‌کنند درست است، تمایل بیشتری دارند (Vazire, 2014: 29).

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامه .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۲۵

منظور از وظیفه‌شناسی و وجدان کاری «دقت و همت برای انجام دادن کارها به شیوه صحیح و کامل، وجدان کاری داشتن؛ متضاد بی‌دقتی و بی‌مبالاتی، غیرقابل اعتماد بودن» (گنجی، ۱۳۹۱: ۴۴۵) است. وظیفه‌شناسی

پیروی از قوانین و خودانضباطی است. افراد با وجدان بالا مرتب و منظم هستند، به تعهدات خود عمل می‌کنند و به موقع می‌رسند و برای کسب درجات عالی تلاش می‌کنند. افرادی که وظیفه‌شناسی پایینی دارند به احتمال زیاد آشفته، بی‌نظم، فراموشکار و کمتر سخت‌کوش هستند، اما ممکن است خودجوش‌تر باشند (Vazire, 2014: 29).

بر اساس روان‌شناسی تکاملی و فرمول‌های نظری در مورد ویژگی‌های FFM، می‌توان انتظار داشت که

برون‌گرایی و توافق‌پذیری می‌تواند به کاهش تنهایی کمک کند و روان‌رنجوری ممکن است تنهایی را افزایش دهد. برون‌گرایی با افزایش حساسیت برای پاداش همراه است، حساسیتی که ممکن است برای محرک‌های اجتماعی مثبت نیز اعمال شود و می‌تواند به کاهش تنهایی کمک کند. سازگاری ممکن است با ایجاد اعتماد بیشتر فرد به دیگران، که امکان نزدیکی عاطفی را تقویت می‌کند، احساس تنهایی عاطفی را کاهش دهد. روان‌رنجوری با افزایش حساسیت به تنبیه، از جمله تنبیه طرد اجتماعی، که ممکن است خطر تنهایی را افزایش دهد، مرتبط است (Erevika and others, 2023: 2).

این عوامل به ترتیب زیر نشان داده می‌شود: «گشودگی به تجربه: خلاقیت، کنجکاوی فکری و میل برای موقعیت‌های بدیع. وظیفه‌شناسی: تمایل به خویش‌داری، واستقامت. برون‌گرایی: رفاقت، دوستی و گشاده‌رویی. توافق‌پذیری: مفید بودن و تمایل به کار با دیگران. روان‌رنجوری: ثبات عاطفی و محدودیت» (El Bahri and others, 2023: 2). «روان‌رنجوری: اضطراب و تکانشگری؛ برون‌گرایی: همدلی، قاطعیت، فعالیت؛ باز بودن: ایده‌ها؛ توافق‌پذیری: اعتماد و مهربانی؛ وظیفه‌شناسی: شایستگی» (Murphy and others, 2020: 7).

FFM شیوه‌های مشخصه تفکر، احساس و رفتار یک فرد را در پنج بعد گسترده عملیاتی می‌کند.

روان‌رنجوری تمایل به احساسات منفی و آسیب‌پذیری در برابر استرس، برون‌گرایی تمایل به فعال بودن، اجتماعی و برون‌گرا بودن، گشودگی گرایش به خلاقیت و غیرمتعارف بودن، توافق‌پذیری گرایش به اعتماد و دلسوز بودن، و وظیفه‌شناسی تمایل به سازماندهی، انضباط و مسئولیت‌پذیری است (Sutin and others, 2020: 1).

در یکی از مطالعات، مک‌کری و کاستا دریافتند که

برونگرایی با بهزیستی مثبت و عاطفه مثبت عمومی مرتبط است، درحالی که روان‌رنجوری به وضوح با عاطفه منفی و رفاه کمتر مرتبط است. آنها شواهدی دال بر ارتباط مثبت بین توافق‌پذیری و وظیفه‌شناسی و رفاه عمومی یافتند که برحسب اهمیت این دو عامل در ارتقای رفاه تفسیر کردند (Krahe, 1992: 47).

شولتز معتقد است افرادی که در برونگرایی نمره بالایی می‌گیرند، در ثبات هیجانی و رضایت از زندگی بالا بوده و بهتر می‌توانند با استرس روزمره مقابله کنند. در کالج نمرات بالاتر می‌گیرند و از جایگاه بالا برخوردارند. همچنین افرادی که در وظیفه‌شناسی نمره بالایی می‌گیرند، قابل اطمینان، کارآمد، وقت‌شناس، منظم و منضبط هستند. آنها هدف‌های شخصی عالی تعیین می‌کنند. همسالانشان آنها را می‌پذیرند و دوستان بیشتری دارند. سالم‌تر هستند و بیشتر عمر می‌کنند. کمربند ایمنی می‌بندند، ورزش می‌کنند، به قدر کافی می‌خوابند و میوه و سبزیجات بیشتری می‌خورند. از طرفی افرادی که در وظیفه‌شناسی، خوشایندی، تجربه‌پذیری و برونگرایی نمره بالایی می‌گیرند، محبوب هستند و جذاب‌تر قضاوت می‌شوند. با استرس خوب مقابله می‌کنند و والدین خوبی هستند. (شولتز، ۱۴۰۱: ۳۷۸)

ابعاد مدل پنج‌عاملی با انواع پیامدهای مهم زندگی مرتبط است. به عنوان مثال، وظیفه‌شناسی بالا، عملکرد کاری خوب و سلامت را پیش‌بینی می‌کند، درحالی‌که سازگاری کم و روان‌رنجورخویی بالا با سلامت ضعیف همراه است. توافق بالا مربوط به کمک به دیگران است. برونگرایی بالا رهبری را پیش‌بینی می‌کند. روان‌رنجوری بالا با افسردگی همراه است. و گشودگی بالا به خلاقیت مربوط می‌شود. مشخص شده است که فقدان خودکنترلی با روان‌رنجورخویی بالا، توافق‌پذیری کم و وظیفه‌شناسی کم با انواع آسیب‌های روانی مرتبط است. (Malouff and others, 2010: 124)

۳. خلاصه‌نمایش نامه‌دنیای مطبوعاتی آقای اسراری

داستان نمایشنامه‌دنیای مطبوعاتی آقای اسراری به نویسندگی بهرام بیضایی درباره‌اتفاقاتی است که در دفتر مجله ایران مصور می‌افتد. آقای اسراری بزرگ که در نمایشنامه مدیر نامیده می‌شود، نشریه را اداره می‌کند. ایران مصور، مجله کم‌محتوا و سطح پایینی است که با مشکلات مالی مواجه است و بیشتر با انتشار آگهی‌های تبلیغاتی، امورات خود و کارمندانش را می‌گذراند. برادرزاده‌مدیر جهانگیر اسراری نام دارد. او پس از خواندن داستان‌های شیرزاد، به صورت

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامهٔ .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۲۷

غیرقانونی و بدون آنکه شیرزاد اطلاعی داشته باشد، آنها را به نام خود در مجله چاپ می‌کند. شیرزاد که حروف‌چین مجله است، متوجه ماجرا می‌شود و برای به دست آوردن حق معنوی خود تلاش می‌کند. با چاپ داستان‌های شیرزاد مجله به سرعت معروف می‌شود. مدیر با برادرزاده‌اش همدست می‌شود تا از شیرزاد به نفع مجله سوءاستفاده کند. آنها با ترفندهای مختلف داستان‌های شیرزاد را به نام جهانگیر چاپ می‌کنند. بعد از این اتفاق، مشکلات مالی مجله مرتفع می‌شود و از طبقهٔ زیرین ساختمان به بالاترین طبقه ارتقا می‌یابد. شیرزاد در تکاپو و کشمکش با مدیر بر سر به رسمیت شناخته شدن خود به عنوان نویسندهٔ اصلی تلاش می‌کند.

۴. یافته‌ها و بحث

تحلیل کاراکترهای مدیر و شیرزاد از منظر مدل پنج عاملی شخصیت (FFM) رابرت مک‌کری و پل کاستا:

۱.۴ عامل N (neuroticism: نوروتیسم، روان‌رنجوری)

کاراکتر مدیر در عامل N (neuroticism: نوروتیسم، روان‌رنجوری)، روان‌رنجور به نظر نمی‌رسد. او مضطرب، افسرده، خجالتی و زودرنج نیست. در متن به این موارد اشاره‌ای نمی‌شود. او بدون فکر رفتار نمی‌کند بلکه بسیار فکر شده و هوشمندانه عمل می‌کند. به عنوان مثال از شرایط بد مالی و بیماری برادر شیرزاد سوءاستفاده می‌کند: «این یه جور فداکاریه که تو باید برای برادرت بکنی» (بیضایی، ۱۳۹۹: ۴۰۸) و تلاش می‌کند با حرف‌هایش شیرزاد را راضی کند تا داستان‌های او را به اسم جهانگیر اسراری چاپ کند. «اگه ما این اسمو تصحیح کنیم، می‌دونی چه مصایبی برای خودمون می‌خریم؟ این مثل هدیه‌ایه که امروز به زنی بدی و فردا با هزار عذر پس‌گیری که با چیز حتی بهتری عوض کنی! کیه که دچار اکراه نشه؟ شهرت به دست آمده در آنی منفی می‌شه و با اون ایران مصور فرو می‌ریزه. این دیگه یه مسأله شخصی نیست. با سرنوشت جمع سروکار داره [...] منظورمو می‌فهمی؟» (همان: ۴۰۳). «چند وقت عقب کار گشتی تا در مطبوعهٔ ما استخدام شدی؟» (همان: ۴۰۶). «هنرمند واقعی به اسمش اهمیت نمیده! تمام معماری این سرزمین بی‌امضاست. تمام نقاشی‌های کتاب‌ها و شمایل‌ها بی‌امضاست. تاریخ را کرور کرور مردم بی‌امضا می‌چرخانند [...] خیال کن اسم مستعار توست!» (همان: ۴۰۷). «خیلی از گذشتگان اثرشون رو به نام یک نفر دیگه کرده‌ن. شکسپیر که خیال نمی‌کنم تو بشناسیش، آثارش رو می‌گن مال خودش نیست. یا در همین‌جا دیوان شمس همه مال مولوی بوده!»

(همان: ۴۰۸). همچنین هزینه نمایش گروه هنر دختر را به عهده می‌گیرد و مقاله او را در ابتدای کتابش چاپ می‌کند و بدین ترتیب از فاش شدن راز توسط دختر جلوگیری می‌کند: «قسمتی از رساله شما در مقدمه کتاب آقای اسراری چاپ شده [...] و مجموعه کتاب به نام شما اهدا شده» (همان: ۵۳۴). او شیرزاد را می‌ترساند تا نتواند علیه آن‌ها شکایت کند: «مطالعه کن اگر کسی از داستان‌های آقای اسراری شکایتی کرده باشه، طرق قانونی دفاعش چیه! [...] دانستن قوانین بی‌فایده نیست [...] می‌خوام حواستو جمع کنی [...] هرکس بالاخره در زندگی قبلی‌ش نقطه ضعفی داره» (همان: ۴۲۳). او حتی برادرزاده‌اش را تهدید می‌کند تا همه اتفاق را را به گردن او بیناندازد: «من تحت‌الشعاع تو قرار گرفته‌م. این جهانگیر اسراریه که چشم‌ها باهاش می‌گرده. مردم منو نمی‌بینند [...] همه ما در نور تو گم شده‌یم» (همان: ۵۱۲).

کاراکتر شیرزاد در عامل N (neuroticism، نورو تیسزم، روان‌رنجوری)، روان‌رنجور به نظر می‌رسد. او مضطرب است: «از خودم وحشت می‌کنم. پشت میز نشینی به من نمی‌آد. سه چهار روزه چند نفر به من یه‌جوری نگاه کردن [...] من به این نگاه‌ها عادت ندارم» (همان: ۴۰۰-۳۹۹). «نگرانی من همینه؛ من به جاهای کوچک عادت دارم» (همان: ۴۳۶). «می‌ترسم می‌چم رو بگیرند. دیوار گوش داره، شاید دست هم داشته باشه» (همان: ۴۳۸-۴۳۷). شیرزاد نسبت به قدرت مدیر و امثال او احساس خشم و خصومت دارد: «هربار تو رو می‌بینم متوجه می‌شم چه‌ها ندارم [...] کاش می‌تونستم تو را بکشم! له کنم! نابود کنم» (همان: ۴۳۲). عصبی به دختر می‌گوید: «اون آدم مهمیه؛ یک جانور موفق و طبیعی. می‌تونه همه کارمنداشو بخره. امثال اونو دیده‌یین» (همان: ۴۴۱). «دشمنان من با طوفان همصدا شده‌اند» (همان: ۴۵۸). «آقای شیرزاد احساسات تند و آتشی دارن، ولی مجله جای درج احساسات نیست» (همان: ۴۶۸). «من جزء کسانی نیستم که بتونم نابود کنم. اگر چیزی باشه که من حق نابود کردنشو داشته باشم فقط خودم هستم» (همان: ۴۷۱-۴۷۰). در متن به افسردگی او اشاره می‌شود: «افسرده‌این» (همان: ۴۳۹). «این حس مسخرگی و آزاردیدگی در نوشته‌های شما هم هست» (همان: ۴۲۲). او در صحنه سوم بی‌فکر عمل می‌کند و کلید و نشانی منزل و نوشته‌ها را به مدیر می‌دهد: «منزل، یعنی اتاقم، قفسه قهوه‌ای رنگ - کلیدی در می‌آورد - بیاین. نشونی من» (همان: ۴۳۲-۴۳۱). شیرزاد از این که همکارانش برای او شهادت نمی‌دهد ناراحت می‌شود: «یعنی از شون کار شاقی خواسته بودم؟ یعنی انقدر مشکل بود» (همان: ۴۵۵). «دیگه مهم نیست من کی هستم، مهمه که چه شناسنامه‌ای بهم می‌دن [...] امید داشتن به دیگران بلاهته! موضوع بزرگتر از داستان‌های منه!

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامهٔ .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۲۹

من از اونها چیزی نخواسته بودم. فقط می‌خواستم چیزی که همیشه ادعا می‌کنن باشن. من دربارهٔ یه داستان حرف نمی‌زدم، حرف من دربارهٔ این زندگی بود» (همان: ۴۵۷).

عامل N (روان‌رنجوری) از نظر رابرت مک‌کری و پل کاستا در کاراکتر مدیر و شیرزاد

	اضطراب	خشم و خصومت	افسردگی	خجالت	بی‌فکر عمل کردن	زود رنجی
مدیر	-	-	-	-	-	-
شیرزاد	*	*	*	-	*	*

(نگارندگان)

۲.۴ عامل E (extraversion: برونگرایی)

کاراکتر مدیر در عامل E (extraversion: برونگرایی)، برونگرا به نظر می‌رسد. او در برخی موارد خون‌گرم است و بسیار قاطعانه رفتار می‌کند. همچنین فعال و اهل هیجان است. «می‌شه حقوق‌تو زیادتر کرد. نمی‌خوای برای معالجهٔ برادرت بیشتر پول بفرستی؟ [...] می‌تونم کمکت کنم که شبها درس بخونی. می‌تونم ساعات کارت رو طوری ترتیب بدهم که زیاد خسته نشی» (همان: ۳۸۶). «برادرت چطوره؟ [...] باید بیشتر براش پول بفرستی» (همان: ۴۲۹) «این به خاطر توئه؛ به خاطر مادر و برادرت» (همان: ۴۹۳). «در همه حال؛ مطیع اوامر سرکار، مخلص بندگان عالی! امری نیست، سایه مبارک» (همان: ۳۷۳). «این افتخاری‌ست که... ما کمترینیم قربان [...] دلگرمی ما لطف امثال شماست! باران رحمت است! مراتب امتنان» (همان: ۳۹۳). «من به برادر تو رحم کرده‌م؛ همینطور به مادرت که دست‌هایش پینه بسته» (همان: ۴۷۰) «امروز چقدر زیبا شده‌یید خانم اقاقی. پیشنهاد می‌کنم نظری برای ضبط در موزه عکسی از شما بگیره» (همان: ۴۹۳). «من بالاخره به این نتیجه رسیدم که از صندوق و به ابتکار مجله برای تو عینک مناسبی تهیه کنیم. به پاس زحمات» (همان: ۵۳۰). او قاطع است: «ما این قسمت ساختمان رو هم لازم داریم. برو این بی‌سروپا رو پیدا کن؛ باید اون‌طرف رو تخلیه کنه» (همان: ۴۱۲-۴۱۱). «ترتیب نقل و انتقال‌ها را بدین» (همان: ۴۱۳). «هرجا هست گیرش بیار! هر طور هست پیداش کن [...] تا انجام کارشو امضا نکرده‌م پرداخت ممنوع» (همان: ۴۶۴). «من فقط جواب‌های موافق رو می‌شنوم [...] جای پرسه زدن دور و بر کافه‌ها بنشین بنویس» (همان: ۴۶۸). او هیجان‌طلب است. «زمزمه تغییر مسیر مجله در میونه. تعبیرهایی که برای خود من هم حیرت‌انگیز بود. به

نظر آمده که ما می‌خواهیم مسیر مجله رو عوض کنیم، ولی نه یکباره؛ بلکه تدریجاً» (همان: ۳۹۶). «اینقدر مضطرب نباش. عاقلانه همین بود. امثال اون می‌آن و می‌رن» (همان: ۴۸۵). «مجله ما جهشی کرده. ما سال‌ها منتظر چنین روزی بودیم. کم‌کم داریم به پای مطبوعات درجه اول جهان می‌رسیم. رقبا از ما عقب مانده‌ند» (همان: ۴۲۲).

کاراکتر شیرزاد در عامل E (extraversion: برونگرایی)، درونگرا به نظر می‌رسد. او پرحرف، معاشرتی، جرأت‌مند، پراشتیاق و هیجانی نیست. عامل خون‌گرمی شیرزاد تنها در برابر دختر نشان داده می‌شود و در متن به روابط دیگری پرداخته نمی‌شود: «من منتظرتون بودم، از مدت‌ها پیش» (همان: ۴۳۶). «شما زیبایید» (همان: ۴۳۹). «شما گرم می‌کنین [...] منو دلگرم می‌کنین» (همان: ۴۴۰). «شما خیلی قشنگید» (همان: ۴۴۱). «می‌شه باز همدیگه رو ببینیم؟» (همان: ۴۴۳). فاکتورهای برونگرایی انس اجتماعی، هیجان‌طلبی، هیجان‌ات مثبت در کاراکتر شیرزاد دیده نمی‌شود. فعالیت او تنها نوشتن داستان و کار در حرفه‌چینی است. او در برابر مدیر قاطعیت ندارد و مغلوب می‌شود: «می‌خواستم بگم من علاوه بر حرفه‌چینی گاهی، چطور بگم، گاهی یه چیزهایی یعنی داستان‌هایی می‌نویسم» (همان: ۳۸۰).

عامل E (برونگرایی) از نظر رابرت مک‌کری و پل کاستا در کاراکتر مدیر و شیرزاد

	خون‌گرمی	انس اجتماعی	قاطعیت	فعالیت	هیجان‌طلبی	هیجان‌ات مثبت
مدیر	*	*	*	*	*	-
شیرزاد	*	-	-	-	-	-

(نگارندگان)

۳.۴ عامل O (openness): باز بودن به روی تجربه‌های جدید

کاراکتر مدیر در عامل O (openness): باز بودن به روی تجربه‌های جدید) نمره کمی می‌گیرد. او سعه صدر ندارد، و زود عصبانی می‌شود و داد و فریاد می‌کند: «فریاد کنان- هر جا هست گیرش بیار! هر طور هست پیداش کن» (همان: ۴۶۴). «همینطور ایستاده‌ای و منو نگاه می‌کنی؟» (همان: ۴۶۶) «حرف دهن‌تو بفهم [...] -نعره می‌کشد- اومدی با آبروی من بازی کنی [...] -نعره سر مستخدم- ردش کن بیاد [...] گم شو [...] آهای مواظب باش تو داری با مدیر ایران مصور حرف می‌زنی [...] -عریده می‌کشد-» (همان: ۳۸۴-۳۸۲). «خشمگین فریاد می‌کند- کی آب خواست؟» (همان: ۴۰۵). «نعره کشان- [...] آتش کن [...] برو گمشو» (همان: ۴۰۷-۴۰۶). او

درباره نویسنده اصلی صداقت ندارد و عقاید متفاوت را نمی‌پذیرد. «هرجا هست گیرش بیار! هر طور هست پیداش کن [...] حقوق این برجشو نگه دار؛ تا انجام کارشو امضا نکرده‌م پرداخت ممنوع» (همان: ۴۶۴). «من فقط جواب‌های موافق رو می‌شنوم» (همان: ۴۶۸). «حقوقت کمه؛ میخواهی اضافه بشه. نداریم!» (همان: ۳۸۰). «برات گرون تموم میشه» (همان: ۳۸۲). «نباید حرفی بزنی» (همان: ۳۸۵). «من بهشون نگفتم که نویسنده واقعی جهانگیر نیست» (همان: ۴۰۲). او خیال‌پرداز، هنردوست و احساساتی نیست و در متن به این موارد اشاره‌ای نمی‌شود. او اعمال و ارزش‌های شخصی دارد و برای رسیدن به اهدافش به احساسات دیگران فکر نمی‌کند.

کاراکتر شیرزاد در عامل O (openness) باز بودن به روی تجربه‌های جدید) نمرهٔ بالایی می‌گیرد. او دگم و متعصب نیست. او خلاق و هنرمند و نویسنده است. با اینکه تا کلاس دهم بیشتر سواد ندارد، اما علاقمند به تجربه در دنیای نویسندگی است و داستان‌های خلاقانه و متفاوت و درخشانی خلق می‌کند. به نحوی که جهانگیر اسراری آنها را به نام خود چاپ می‌کند و کل کشور از خواندن داستان‌ها متحیر و هیجان‌زده می‌شوند. «چقدر درس خونده‌یی؟ تا دهم» (همان: ۳۸۰). «نوشتن بعد از صادق هدایت و کی و کی، او تنها استعدادی است که شیوه خاصش از شلوغی و مطالعه زیاد می‌آید! [...] وسعت معلومات و تخیلش که خواص چهار اقلیم را به هم مرتبط می‌کند و مردم جهان را زیر سقف واحدی گرد هم می‌آورد» (همان: ۴۱۹). «نویسنده‌ای که فقط خیالات شخصیشو می‌نویسه» (همان: ۴۴۳). «کسی که با تخیل زندگی می‌کنه و با وهم! و به این ترتیب آینه‌ای می‌شه که دیگرانو در خودش منعکس می‌کنه» (همان: ۴۳۹). احساسات او نسبت به مادر و برادر فلجش و همچنین دختر نشان داده می‌شود. به همین دلیل است که قبول می‌کند تا داستان به اسم آقای اسراری چاپ شود تا بتواند پولی برای خانواده‌اش بفرستد. «مادر و برادرم [...] در حد توانم [...] مادرم قالیبافه [...] برای معالجه‌ی برادرم. پاهاش» (همان: ۳۸۶). «برادر من فلجه، کاملاً فلج، خوب شدنی نیست» (همان: ۴۰۸). «مبلغیه که هیچ مجله‌ای به کسی نداده [...] براشون بفرستین. نشونیشون اینه» (همان: ۴۰۹). «کی می‌بینمت؟ دو روز دیگه؟ سه روز دیگه؟ یک هفته دیگه؟ هان، کی؟ [...] تا فردا مثل دیوونه‌ها می‌شم [...] طاقت منو امتحان نکن، زودتر بیا» (همان: ۴۶۰-۴۵۹). «حروفچینی بخاری ندارن» (همان: ۴۶۸). «آقای شیرزاد احساسات تند و آتشی دارن، ولی مجله جای درج احساسات نیست» (همان: ۴۶۸). اعمال و افکار شیرزاد تنها معطوف به داستان‌نویسی و اثبات خود است. «ارادت دارم قربان، ولی همینکه که گفتم. من خودم چیدمش؛ غلط‌گیری‌ها رو خودم کردم، ولی

یک ساعت پیش متوجه شدم اسم پای داستان عوض شده [...] این عین حقیقته قربان» (همان: ۳۸۲). «در راه به خودم می‌گفتم تصحیح آخرین راه حله؛ راه‌های دیگه‌ای هم هست [...] هنوز که پخش نشده می‌شه جلوش رو گرفت [...] دستور بدین اون دو صفحه رو ببرن» (همان: ۳۸۵-۳۸۴). «من از این موضوع ترسی ندارم. می‌تونیم بذاریمش در یک صفحه خلوت که خوب دیده بشه» (همان: ۴۰۲). درباره ارزش‌های شیرزاد موردی مطرح نمی‌شود.

عامل O (openness: باز بودن) از نظر رابرت مک‌کری و پل کاستا در کاراکتر مدیر و شیرزاد

ارزش‌ها	افکار	اعمال	احساسات	هنردوستی	خیال‌پردازی	
-	-	-	-	-	-	مدیر
-	*	*	*	*	*	شیرزاد

(نگارندگان)

۴.۴ عامل A (agreeableness: سازگاری - مدارا)

کاراکتر مدیر در عامل A (agreeableness: سازگاری - مدارا) نمره پایینی می‌گیرد. توافق‌پذیری شامل ویژگی‌هایی مانند تمایل به همکاری، دوستانه و دلسوز بودن است و افراد کم توافق، سرسخت و صاحب نظر هستند. مدیر مداراجو، روراست و فروتن و آرام نیست. با دیگران کنار نمی‌آید و همکاری نمی‌کند. «من تحت‌الشعاع تو قرار گرفته‌م. این جهانگیر اسراریه که چشم‌ها باهانش می‌گرده. مردم منو نمی‌بینند [...] همه ما در نور تو گم شده‌یم» (همان: ۵۱۲). «حقوقت کمه؛ می‌خواهی اضافه بشه. نداریم!» (همان: ۳۸۰). «برات گرون تموم میشه» (همان: ۳۸۲). «گویا در جیب تو انواع تصاویر خلاف اخلاق پیدا می‌شه! [...] چند تا بچه داری؟ [...] بهشون سلام برسون» (همان: ۳۷۵) او با خواسته‌های دیگران موافقت نمی‌کند. «آفرین پسر؛ من طرفدار عدلم؛ ولی محکومش نیستم. هیچکس اشتباه رو با اشتباه بزرگتر جبران نمی‌کنه» (همان: ۳۸۵). «من اینهمه جون نکندهم که حالا یه حرف‌چین توی روم بایسته» (همان: ۴۰۴). «حقوق این برجشو نگه دار؛ تا انجام کارشو امضا نکردهم پرداخت ممنوع» (همان: ۴۶۴). «من فقط جواب‌های موافق رو می‌شنوم» (همان: ۴۶۸). «تو باید در حضور او اعتراف کنی که دروغ گفته‌یی و نویسنده داستان‌ها نیستی» (همان: ۴۸۳-۴۸۲). «نعره می‌کشد- تو اخراجی» (همان: ۴۸۶). «در برابر جمع یک نفر اهمیتی نداره» (همان: ۵۳۲).

کاراکتر شیرزاد در عامل A (agreeableness: سازگاری- مدارا) نمره بالایی می‌گیرد. او به جهانگیر اسراری اعتماد می‌کند و داستانش را به او می‌دهد تا بخواند: «آقای اسراری خونند [...] من اسراری نداشتم. محض روشن شدن خودم داده بودم بخوند. اما ایشون تشخیص دادن که به درد مجله هم می‌خوره» (همان: ۳۸۰). «چاپ شده، ولی به اسم جهانگیر خان» (همان: ۳۸۱). همچنین به همکارانش و دختر اعتماد می‌کند تا برای او شهادت بدهند، اما آنها این کار را انجام نمی‌دهند. «یعنی از شون کار شاقی خواسته بودم؟ یعنی انقدر مشکل بود» (همان: ۴۵۵). مدیر خطاب به دختر گوشزد می‌کند که «آقای شیرزاد شهادت خواهد داد که درست در وخیم‌ترین وضعیت تنه‌اش گذاشتید» (همان: ۵۳۴). «بذارین بگم چیکار می‌خوام بکنم. می‌خوام این تحقیق رو رها کنم. دیگه حقیقت برام جالب نیست. می‌رم شوهر می‌کنم» (همان: ۵۳۴). او روراست و صادقانه درباره خود صحبت می‌کند: «من اصلا دهاتی‌ام. دو چیز رو خوب می‌شناسم. زمین رو و آسمون» (همان: ۴۳۷). «من وراج و ولنگار شده‌م. اینطور نبودم» (همان: ۴۴۱). «نوشتن برام آسون نبود. همه‌ی راهو خودم رفتم، بدون معلم، بدون اینکه کسی دستمو بگیره. بارها زمین خوردم و پا شدم. با سر به در و دیوار خوردم، دستم قلم شد تا تونستم روی پا وایسم» (همان: ۴۵۸). «این روزها خواستم چیزی بنویسم. دیگه نمی‌شه. موقع نوشتن سرگردانم. ایمان گذشته رو ندارم. از همه‌چی خالی شده‌م. من از کاری که می‌کردم چیزی بودم و حالا کم‌کم احساس می‌کنم هیچی نیستم. بین من و نوشته آدمی حرکت می‌کنه [...] از نوشته‌م کراهت دارم. از کارم کراهت دارم» (همان: ۴۵۹). او برای خانواده‌اش ایثار می‌کند و داستان‌ها را به مدیر می‌فروشد تا بتواند پول بیشتری برای مادر و برادر فلجش در شهرستان بفرستد و با شرایطی که مدیر می‌گوید کنار می‌آید. «برادر من فلجه، کاملاً فلج، خوب شدنی نیست» (همان: ۴۰۸). «براشون بفرستین. نشونیشون اینه» (همان: ۴۰۹). «به لطف شماس که من هر روز از یک اتاق به اتاق دیگه‌ای پرتاب می‌شم. برای آسایش روح حساس شماس که هر جا باشین من رونده می‌شم. می‌دونین در عوض مدتی اجاره اتاقم عقب نیفتاده. مدتی گرسنگی رو احساس نکرده‌م. شاید پسفردا نفت بدین در چراغم بریزم! شاید باز هم برای برادرم دلسوزی کنین! من از تصدق سر شما یه میز دارم» (همان: ۴۲۹). شیرزاد آرام نیست و درباره فاکتور فروتنی او به موردی در متن اشاره نمی‌شود. «احترامتونو نگه دارید [...] چی به هم می‌بافین» (همان: ۴۸۲). «هر بار تو رو می‌بینم متوجه می‌شم چه‌ها ندارم [...] کاش می‌تونستم تو را بکشم! له کنم! نابود کنم» (همان: ۴۳۲). «جنگ من برای حقیقت است» (همان: ۴۵۷). «دشمنان من با طوفان همصدا شده‌اند» (همان: ۴۵۸).

عامل A (agreeableness: سازگاری - مدارا) از نظر رابرت مک کری و پل کاستا
در کاراکتر مدیر و شیرزاد

	اعتماد	روراستی	ایثار	کنار آمدن	فروتنی	آرام بودن
مدیر	-	-	-	-	-	-
شیرزاد	*	*	*	*	-	-

(نگارندگان)

۵.۴ عامل C (conscientiousness: وجدان کاری)

کاراکتر مدیر در عامل C (conscientiousness: وجدان کاری) فردی وظیفه‌شناس است. او در شغلش باکفایت و بافکر عمل می‌کند. منظم و به دنبال موفقیت است. وظیفه‌شناسی شامل ویژگی‌هایی مانند پیروی از قوانین و خود انضباطی است. افراد با وجدان بالا مرتب و منظم هستند، به تعهدات خود عمل می‌کنند و برای کسب درجات عالی تلاش می‌کنند. افرادی که وظیفه‌شناسی پایینی دارند به احتمال زیاد آشفته، بی نظم، فراموشکار و کمتر سخت کوش هستند. «موفقیت به سرعت و حرکت احتیاج دارد» (همان: ۴۱۴). «جابه‌جا کن [...] کاغذدان، قلم‌دان، تقویم، بیرق! نمی‌شه گفت کامله [...] نشونش بده! کنارترا! دوشاخه رو بزن روشنش کن، خوبه [...] زیردستی، خط‌کش، مدادتراش، خشک‌کن! کاش چیدنش هم بلد باشی [...] کاغذ در قطع‌های مختلف، سربرگ، یادداشتی، چرکنویس، پاک‌نویس» (همان: ۴۲۰). «خودت نظارت کن، خبرگزاری باید مرتب باشه، همینطور عکاسی، طبقه‌بندی می‌خواد» (همان: ۴۲۸). «بایگانی ایران مصور خیلی دقیق و مرتبه» (همان: ۴۷۴). «از بیست سال پیش هیچ چیزی نیست که در بایگانی ما از قلم افتاده باشه» (همان: ۴۷۴). «به زودی ایران مصور چون مادری از خودش بچه‌هایی به دنیا می‌آره. نشریات وابسته در زمینه‌های مختلف؛ علمی، هنری، ورزشی، خانه‌داری و غیره. مقدماتش فراهم شده» (همان: ۵۲۱). «می‌بینید؛ ما روی پای خودمون هستیم» (همان: ۳۷۶). «در لجن هم می‌شه مروارید پیدا کرد» (همان: ۳۹۶). «همه‌چی خوب پیش می‌ره! هیچ نقصی در ایران مصور وجود نداره» (همان: ۵۳۶). «ما به بالاترین طبقه رسیده‌ایم» (همان: ۵۲۹). «مجله ما جهشی کرده. ما سال‌ها منتظر چنین روزی بودیم. کم‌کم داریم به پای مطبوعات درجه اول جهان می‌رسیم. رقبا از ما عقب مانده‌ند» (همان: ۴۲۲).

کاراکتر شیرزاد در عامل C (conscientiousness: وجدان کاری) فردی وظیفه‌شناس است. او در بخش حروفچینی و نوشتن داستان‌ها بسیار باکفایت است، چرا که به گفته متن، جهانگیر از

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامه .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۳۵

نردبان آن بالا می‌رود: «من ارزشش رو از اونجا فهمیدم که یه نفر از نردبان اون نوشته بالا رفت. کسی که اون نوشته رو اصلاً زندگی نکرده [...] حالا می‌فهمم چرا اون روز بیرونم نکردین» (همان: ۴۰۸). دربارهٔ نظم و انضباط شخصی کاراکتر شیرزاد به موردی اشاره نمی‌شود. او فردی وظیفه‌شناس است و در حروفچینی به درستی کار می‌کند: «من از عهدۀ اینها برنمی‌آم؛ فقط گاهگاهی می‌تونم یه داستانی بنویسم، و غیر از این فقط حروفچینی بلدم» (همان: ۴۰۶). «پشت میز نشینی به من نمی‌آد» (همان: ۳۹۹). او در بی‌فکر عمل می‌کند و کلید و آدرس منزل و نوشته‌ها را به مدیر می‌دهد: «کلیدی در می‌آورد- بیابین. نشونی من» (همان: ۴۳۲-۴۳۱). در مورد توافق برای فروش داستان‌ها نیز به درستی فکر نمی‌کند و پیشنهاد مدیر را می‌پذیرد.

عامل C (conscientiousness: وجدان کاری) از نظر رابرت مک‌کری و پل کاستا

در کاراکتر مدیر و شیرزاد

	کفایت	نظم	وظیفه‌شناسی	موفقیت‌جویی	انضباط شخصی	فکر قبل از عمل
مدیر	*	*	*	*	*	*
شیرزاد	*	-	*	*	-	-

(نگارندگان)

نمودار شخصیت کاراکترهای مدیر و شیرزاد از منظر مدل پنج عاملی شخصیت (FFM)
رابرت مک‌کری و پل کاستا
(نگارندگان)

۵. نتیجه‌گیری

در این مقاله ابتدا مدل پنج عاملی (FFM) شخصیت رابرت مک‌کری و پل کاستا مطرح شد که شامل پنج صفت اصلی روان‌رنجورخویی، برون‌گرایی، گشودگی یا تجربه‌پذیری، خوشایندی و وظیفه‌شناسی است. هر کدام از این صفات اصلی که سوپرفاکتور نامیده می‌شوند، خود دارای شش خرده‌صفت می‌باشند. سپس کاراکترهای مدیر و شیرزاد از نمایشنامه دنیای مطبوعاتی آقای اسراری، نوشته بهرام بیضایی انتخاب و بر مبنای الگوی شخصیتی پنج عاملی بررسی و تحلیل شدند. این تحلیل با واکاوی دیالوگ‌ها، کنش‌ها و واکنش‌ها، انگیزه‌ها و خوانش داستان نمایشنامه مذکور صورت گرفت. در روند بررسی، کشمکش‌های موجود میان کاراکترهای منتخب نیز مورد مذاقه قرار گرفت. نتایج حاصل نشان داد که کاراکتر مدیر در عامل N (نوروتیسم) روان‌رنجور نیست. در عامل E (برون‌گرایی)، برون‌گرا است. در عامل O (گشودگی) دگم و متعصب است. در عامل A (خوشایندی) سازگار نیست. در عامل C (وجدان کاری) وظیفه‌شناس است. کاراکتر شیرزاد در عامل N (نوروتیسم) روان‌رنجور است. در عامل E (برون‌گرایی)، درون‌گرا است. در عامل O (گشودگی) تجربه‌پذیر است. در عامل A (خوشایندی) سازگار است. در عامل C (وجدان کاری) وظیفه‌شناس است.

لذا می‌توان گفت که بهرام بیضایی توانسته است با خلق شخصیت‌ها مطابق با خرده صفات پنج صفت اصلی رابرت مک‌کری و پل کاستا، کاراکترهایی متنوع و با لایه‌های عمیق روانی در بستر داستان نمایشنامه خلق نماید و بدین ترتیب کنش داستان را به گونه‌ای جذاب رقم بزند. این نوع نگاه روانشناسانه به متن، منجر به ادراک عمیق از کاراکترها شده و در نتیجه اعمال و رفتار و کنش‌های آنها را توجیه می‌نماید. بر مبنای تحلیل عمیق و آفرینش کاراکترها مطابق خرده صفات پنج صفت اصلی، می‌توان نتیجه گرفت که عموماً افرادی با صفات برون‌گرایی، وظیفه‌شناسی، سلامت روان، ناسازگاری و تعصب، زمانی که در جایگاه مدیریت قرار می‌گیرند، بهتر می‌توانند مجموعه را اداره نمایند. اما در مقابل افرادی که صفات روان‌رنجوری، درون‌گرایی، تجربه‌پذیری، سازگاری و وظیفه‌شناسی در آنها پررنگ‌تر است، عموماً در جایگاه زیردست قرار می‌گیرند، به گونه‌ای که حتی ممکن است نتوانند از حق خود دفاع کنند.

آنچه که بیضایی در این کاراکترها نشان داده است، تقابل میان دو نیروی قدرت-ضعف و سلطه‌گر-سلطه‌پذیر است. این دو نیرو در کاراکترهای مدیر و شیرزاد نمود می‌یابند. هر چه این تقابل و تفاوت عمیق‌تر باشد، کشمکش میان کاراکتر محوری و کاراکتر مخالف بیشتر شده و بر جذابیت داستان می‌افزاید. کاراکتر مدیر بسیار قدرتمند است و کاملاً بر سایر کارمندان تسلط دارد. به دلیل اینکه روان‌رنجور نیست، قدرت عمل و بالطبع عزت نفس بالاتری دارد. از طرفی به علت آنکه متعصب است، به سایر زیردستانش توجهی نمی‌کند و تنها به شهرت و پیشرفت مجله می‌اندیشد. این لازمه داشتن روحیه متعصب و مستبد و ناسازگاری با دیگران است. چرا که اگر قرار بر سازگاری بود، باید به خواسته‌های کارمندان توجه می‌کرد و حق شیرزاد را از جهانگیر احقاق می‌نمود. در مقابل مدیر، کاراکتر شیرزاد قرار دارد. او ضعیف و ترسو است و اعتماد به نفس ندارد. روان‌رنجور و افسرده است و به همین دلیل است که در مقابل مدیر و جهانگیر ضعیف عمل می‌کند. این مدل افراد عموماً در جایگاه مدیریت قرار نمی‌گیرند، بلکه بالعکس با محیط هر چند ناعادلانه نیز سازگار می‌شوند. آنها تحت سلطه و به نوعی مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند.

این نوع نگرش روانشناسی صفت به کاراکترهای نمایشنامه -که نگرشی بینارشته‌ای است-، به وسعت، پیشرفت و توسعه هنر نمایش کمک می‌کند. آنچه در اینجا اهمیت می‌یابد، بهره‌گیری از علم روانشناسی صفت در آفرینش و تحلیل کاراکترهای نمایشی است. البته باید این موضوع را در نظر گرفت که کاراکترهای نمایشی به اندازه کاراکترهای واقعی جامع و کامل نیستند و پردازش آنها به تخصص و تبحر نویسنده مربوط می‌شود. از طرفی در ادبیات نمایشی

به دلیل آن که زمان برای ارائه اثر محدود است و در این زمان اندک باید داستانی باکیفیت و کشش به مخاطب عرضه شود، زمان برای پردازش و توصیف همه کاراکترها محدود است و نویسنده سعی می‌کند تا این ویژگی‌ها را تنها در کاراکترهای اصلی به نمایش بگذارد. به گونه‌ای که از زواید و حشوهای صرف نظر کرده تا توجه و تمرکز مخاطب را بر موضوع داستان نگه دارد.

کتاب‌نامه

- آتش‌زر، علیرضا (۱۳۹۸). «بازتاب نظریه صفت پنج عاملی در شخصیت شمس تبریزی». دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی. ۱۴:۲. صص ۹۹-۱۳۳.
- آرم، آلن (۱۳۸۳). فیلمنامه نویسی برای سینما و تلویزیون. عباس اکبری. چاپ اول. تهران: سوره مهر.
- آقایوسفی، علیرضا. مصطفایی، علی. زارع، حسین. ایمانی‌فر حمیدرضا (۱۳۹۴). «رابطه‌ای رفتار جامعه‌پسندی و گرایش‌های مطلوب اجتماعی در زنان با پنج عامل شخصیتی کاستا و مک‌کری». فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه. ۲:۶. صص ۶۷-۸۴.
- اسلین، مارتین (۱۳۸۲). دنیای درام نشانه‌ها و معنا در رسانه‌های نمایش: تئاتر، سینما، تلویزیون. محمد شهباز. چاپ دوم. تهران: انتشارات هرمس.
- بلکر، اروین آر. (۱۳۸۹). عناصر فیلمنامه نویسی. محمد گذرآبادی. چاپ دوم. تهران: انتشارات هرمس.
- بیضایی، بهرام (۱۳۹۹). دیوان نمایش ۱، دنیای مطبوعاتی آقای اسراری. چاپ ششم. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان. نمایشنامه.
- پروین، لارنس ا. (۱۳۷۴). روانشناسی شخصیت (نظریه و تحقیق). محمدجعفر جوادی. پروین کدیور. چاپ سوم. تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- خدایاری‌فرد، محمد. حسنی‌راد، مرجان. عابدینی، یاسمن (۱۳۹۹). روانشناسی شخصیت. چاپ اول. تهران: دانشگاه تهران.
- راس، آلن ا. (۱۳۸۶). روانشناسی شخصیت نظریه‌ها و فرآیندها. سیاوش جمالفر. چاپ پنجم. تهران: روان.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۸۷). ارسطو و فن شعر. چاپ ششم. تهران: امیرکبیر.
- شاملو، سعید (۱۳۹۰). مکتب‌ها و نظریه‌ها در روانشناسی شخصیت (با تجدید نظر و اضافات). چاپ دهم. تهران: رشد.
- شکرشکن، حسین. حسینی‌لرگانی، سیده‌فاطمه. نعیمی، عبدالزهرا (۱۳۹۲). «تعیین روابط ساده و چندگانه ویژگی‌های پنج عامل شخصیت با نگرش‌های سه‌گانه شغلی در کارکنان». پژوهش‌های روانشناختی. ۱:۱۶. صص ۲۴-۴۹.

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامهٔ .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۳۹

شولتز، دوان پی. شولتز، سیدنی آلن (۱۴۰۱). *نظریه‌های شخصیت*. یحیی سیدمحمدی. چاپ چهل و هفتم. تهران: انتشارات ویرایش.

عدل‌پرور لیلا، فلاحت‌خواه فرهاد (۱۳۹۸). «مدل پنج عامل شخصیت رابرت مک‌کری و پل کوستا در کتاب تاریخ بیهقی». *فصلنامه علمی پژوهشی زبان و ادب فارسی*. دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج. ۴۱:۱۱. صص ۱۵۸-۱۸۳.

فرجامی، اعظم (۱۳۹۲). *بررسی شخصیت در فیلم‌های تاریخی مذهبی*. چاپ اول. تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.

قادری، نصرالله (۱۳۸۶). *آنانومی ساختار درام*. چاپ دوم. تهران: کتاب نیستان.

قادری، نصرالله. دولت‌آبادی، غلامحسین. بارسقیان، آراز (۱۳۹۸). *بوطیقای نمایشنامه نویسی*. چاپ اول. تهران: انتشارات یکشنبه.

کشاورزی، اردشیر (۱۳۸۹). *فیلمنامه نویسی برای انیمیشن*. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشکده صدا و سیما.

کوچکی، عاشورمحمد. اسدی، جهانشیر. شریعت‌نیا، کاظم. میرانی، ارسطو (۱۴۰۰). «ارزیابی مدل علی خرد بر اساس پنج عامل بزرگ شخصیت با نقش واسطه‌ای نیازهای بنیادین روانشناختی در دانشجویان». *مجله رویش روانشناسی*. ۶۹. صص ۱۳۰-۱۱۹.

گنجی، حمزه. گنجی، مهدی (۱۳۹۱). *نظریه‌های شخصیت*. چاپ اول. تهران: انتشارات ساوالان.

لتوین، دیوید. استاک‌دیل، جو. استاک‌دیل. رابین (۱۳۹۱). *معماری نمایشنامه*. پدram لعل بخش. ابودر متشکری. چاپ اول. تهران: افراز.

مکی، ابراهیم (۱۳۸۳). *شناخت عوامل نمایش*. چاپ چهارم. تهران: انتشارات سروش.

مورف، کارولین سی. ایدوک، اوزلم (۱۳۹۱). *روانشناسی شخصیت یافته‌های موجود رهیافت‌های نوین چشم‌انداز آینده*. عطاالله محمدی. چاپ اول. تهران: انتشارات کتاب ارجمند نسل فردا.

Adlparvar Leila, Falahatkah Farhad (2018). Robert McCrae and Paul Costa's five-factor model of personality in the book of history of Bayhaghi". Scientific research quarterly of Persian language and literature. Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Sanandaj branch. 41(11). (183-158). [In Persian]

Aghayousefi Alireza, Mustafaei Ali, Zare Hossein, Imanifar Hamidreza (2014). Relationship of prosocial behavior and desirable social tendencies in women with Costa and McCrea's five personality factors. Women and society scientific research quarterly. 2(6). (67-84). [In Persian]

Armer Alan (1383), Writing the screenplay: TV and film, Abbas Akbari, Tehran, Soore mehr. [In Persian]

Atashzar Alireza (2018). Reflection of the theory of five factors in the personality of Shams Tabrizi. New achievements in humanities studies. 14(2) (133-99). [In Persian]

- El Bahri N., Itahriouan Z., Abtoy A., Belhaouari S. Brahim (2023). Using convolutional neural networks to detect learner's personality based on the Five Factor Model. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. Volume 5, (1-24). <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100163>
- Erevik Eilin K., Vedaa Øystein, Pallesen Ståle, Hysing Mari, Sivertsen Børge (2023). The five-factor model's personality traits and social and emotional loneliness: Two large-scale studies among Norwegian students. *Personality and Individual Differences*. Volume 207, (1-10). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2023.112115>
- Esslin Martin (1382), *The field of drama: How the signs of drama create meaning on stage and screen*, Mohammad Shahba, Tehran, Hermes. [In Persian]
- Blacker Irvin R. (1389), *Elements of screenwriting: A guide for film and television*, Mohammad Gozarabadi, , Tehran, Hermes. [In Persian]
- Beizaee Bahram (1399), *Mr. Asrari's The Press World*, Tehran, Roshangaran. [In Persian]
- Pervin Lawrence A. (1374), *Personality: Theory and research*, Mohammadjafar Javadi, Parvin Kadivar, Tehran, Rasa. [In Persian]
- Keshavarzi Ardeshir (1389). *Script writing for animation*. Second edition. Tehran, Seda va sima. [In Persian]
- Khodayarifard Mohammad, Hasanirad Marjan, Abedini Yasaman (1399), *Personality psychology*, Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Krah'e Barbara (1992). *Personality and social psychology: towards a synthesis*. London [u.a.] : Sage, 1992. - VIII, 278 S., ISBN 0-8039-8724-2.
- Ross Alan O. (1374), *Personality: theories and processes*, Siavash Jamalfar, Tehran, Ravan. [In Persian]
- Rickman Richard (1387), *Theories of personality*, Mehrdad Firoozbakht, Tehran, Arasbaran. [In Persian]
- Zarrinkoob Abdolhossein (1387), *Aristotle and poetics*, Tehran, Amirkabir. [In Persian]
- Shamloo saeid (1390), *Schools and theories in personality psychology (with revisions and additions)*, Tehran, Roshd. [In Persian]
- Schultz Duane P., Schultz Sydney Ellen (1401), *Theories of personality*, Yahya Seyedmohammadi, Tehran, Virayesh. [In Persian]
- Farjami Azam (1392), *Investigation of character in religious historical films*, Tehran, Islamic Research Center of Seda va Sima. [In Persian]
- Qaderi Nasrollah (1386), *Anatomy of a drum structure*, Tehran, Neyestan. [In Persian]
- Qaderi Nasrollah, Dolatabadi gholamhossein, Barsghian Araz (1398), *Playwriting*, Tehran, Yekshanbe. [In Persian]
- Karimi yusef (1390), *personality psychology*, Tehran, Virayesh. [In Persian]
- Ganji Hamze, Ganji Mehdi (1391), *Theories of personality*, Tehran, Savalan. [In Persian]
- Letvin David, Stockdale joe, Stockdale Robin (1391), *The architecture of drama*, Pedram Laalbaksh, Aboozar Motesakeri, Tehran, Afraz. [In Persian]

تحلیل روان‌شناسانه کاراکترهای اصلی نمایش‌نامه .. (افروز کشاورز و دیگران) ۲۴۱

- Malouff John M., Thorsteinsson Einar B., Schutte Nicola S., Bhullar Navjot, Rooke Sally E. (2010). The Five-Factor Model of personality and relationship satisfaction of intimate partners: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*. Volume 44, Issue 1, (124-127). <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.09.004>
- Murphy Sara A., Fisher Peter A., Robie Chet (2020). International Comparison of Gender Differences in the Five Factor Model of Personality: An Investigation Across 105 Countries. *Journal of Research in Personality*. Volume 90, (1-69). <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.104047>
- Nazerzade Kermani Farhad (1383), An introduction to dramaturgy, Tehran, Samt. [In Persian]
- Susan Hayward (1386), Cinema Studies: The Key Concepts, Fattah Mohammadi, Zangan, Hezare Sevom. [In Persian]
- Sutin Angelina R., Aschwanden Damaris, Stephan Yannick, Terracciano Antonio (2020). Five Factor Model personality traits and subjective cognitive failures. *Personality and Individual Differences*. Volume 155, (1-7). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109741>
- Vazire, Simine. (2014). Personality a six-day unit lesson plan for high school psychology teachers. Developed and produced by the teachers of psychology in secondary schools (TOPSS) of the american psychological association, december 2014.

